

Տարեկան գինն է 50 դրուշ:
Վեցամսեայ չժախուիր:
Ծանուցման տողին 1 դշ:
Դուրս երթալիք լրացիրնե:
Բուն ծախքը առնուլին վրայ է:

Ս Է Ր

Տնօրէնութեան ստորագրու:
Թիւնն է 9. 4. 950-ԱՅԱՆՆԵՐ
Հանդիսիս վերաբերեալ նա.
մակ կամ գրութիւն Տնօրէնին պի.
տի ուղղութիւն Իմամ Լ. Թիւնն 45

ՏԱՍՆՈՐԵԱՅ ՀԱՆԳԵՍ

ՈՒՍՄԱՆՅԱՆ, ԳԱՂԱԳԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԵՂԵՅԻԿ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆՅԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ 1 ՄԱՐՏ 1864

Գ Ա Ղ Ա Գ Ա Ն Ա Ն

ԵՍՄԱՆԱԳՈՒԹԻՒՆ

Շատ անգամ մեծամեծ հրդեհները փոքրիկ կայծով մը կը բռնուին, ուստի զարմանալի չ'է որ շատ արիւնահեղ պատերազմներ ալ թիկեւ երեւցած պատճառներէ յառաջ գան: Եւրոպայի արդի վիճակին նայելով եթէ բորբոքելու վրայ եղած հրաբուխի մը նմանընենք չ'ենք սխալիր, վասն զի տէրութեանց քաղաքականութիւնն այնպիսի տարտամ գրութեան մը մէջ ինկած է որ ամենէն մասնաւոր համարում մէջն ալ բխրաւոր թնդանօթներու գոտիները կրնայ անարգել արձակել տալ էյալէր դեռնէն մինչեւ Ատիէի եզերքը: Այս փոքրիկ կայծերէն մէկն ալ Տանիմարքայի խնդիրն է: որ Եւրոպայի մէջ հասարակաց կարծիքը անհանգստութեամբ եւ տարակուսանքով կը լեցուի: Անգղիոյ հասարակաց խորհրդարանին մէջ Լորտ Բալմիլըն ծանոյց թէ մ. թագուհւոյն կառավարութիւնը պատերազմող կողմանց գինադաւաճում մ'առաջարկեր է գետնաշարժումով մը հաւաքելով մէջին կարգադրութիւնը որոշելու համար: Այլ երկու կողմն ալ չափազանց ծանր պայմաններ պահանջեցուն, զինադաւաճումը չ'յաջողեցաւ, ուստի Անգլիա դարձեալ առանց զինադաւաճումի զենադաւաճողով առաջարկեց, որուն համախալ էր Գաղղիա, ինչպէս քանի մը լըրագիրներ ծանուցին: Իսկ ասոր ալ Տանիմարքա չ'հաճեցաւ, եւ բացէ 'ի բաց ծանոյց թէ՝ քանի որ իր երկրին մէկ մասը Գերմանացիներուն ձեռքն է, երբէք այս տեսակ առաջարկութիւններ լսել չ'ուզէր: Իրաւ է որ Տանիմարքայի իրենց քիչուորութենէն ստիպեալ Տանիմարքայի ամրութիւնները պարզելով եւ քաջութեամբ, իրաւ է որ այս բերդերը պարզուելուն համար Գորէնհայի մէջ ժողովուրդը զայրանալով Գրիմիան թաղաւորին դէմ ոտը ելնելու վրայ էր, այլ հետ գէտէ: Եկած դէպքերը ցոյց տուին որ Տանիմարքա իր բոլոր զօրութեամբ, Տիւրքիի բերդերուն մէջ ամրացած Աւստրո-Ֆրանսական զօրաց սաստիկ դիմադրութիւն պիտի ընէ: Տանիմարքայի աղագային ժողովոյն ուղերձը իրեն ներկայացած ատեն, Գրիմիան թաղաւորը, հայրենասիրական եռանդով վառեալ ծանոյց թէ՝ մինչեւ յետին վայրկեանը հաստատուի պիտի մնայ եւ եւ երբէք չ'պիտի թողու որ Շէյքուլիի գրութիւնը իր թագաւորութենէն բաժնուի:

« Եւ ազատ ժողովրդեան մը ազատ թագաւորն ըլլալով կ'ուզեմ, ըսաւ, եւ կը յուսամ թէ իմ գտնարանիս վրայ այս արծառնապրութիւնը պիտի դրոշմեն: »

« Երբէք ուրիշ սիրտ մը տակէց առելի հաւատարմութեամբ Տանիմարքայի համար չ'բարտխեց: »

Միւս կողմանէ Աւստրիոյ կայսրն ալ Շէյքուլիի երեւելեաց իրեն ուղարկած պատգամաւորութիւնն ընդունելով, խոչնդ եւ խաղաղարարական գզացմամբ լեցուն ատենադատութիւն մ'ըրաւ, որով թէպէտ Տանիմարքայի բռնած ընթացքը դատաւարանց, այլ Գերմանիոյ « Աղղասէր » ըստած մտան իտալիոյ պէս միութիւն մ'ուզելու բաղձանքն ալ մերժեց, իբրեւ Եւրոպայի ընդհանուր խաղաղութեան դէմ սպառնալիք մը:

Տէրութեանց այս ընթացքը քննադատելով, Գաղղիական Ֆրանսա լրագիրը կ'ըսէ թէ երկու պարզ դրութիւն կայ եւ երկուք ալ կեղծ դրութիւն: Պարզ դրութիւնն ունեցողներն են Տանիմարքա եւ Ֆրանսիոյ Գերմանական աղագային մեծ ժողովը (Գրեմիէ): Տանիմարքա յայտնապէս կը ծանուցանէ թէ իր տէրութեան ամբողջութիւնը սաստիկ կերպով պիտի պաշտպանէ, ինչպէս թագաւորին ըսած խօսքերէն կը տեսնուի, զոր վերը յիշեցինք: Գերմանական մեծ ժողովն ալ ընդհանրապէս բացէ 'ի բաց

1852ի գաղնադրութիւնը ճանչնալ չ'ուզէր, եւ մէկ խօսքով՝ Գերմանական դքսութիւններն անպատճառ Տանիմարքայէն բաժնել կ'ուզէ:

Կեղծ դրութիւնն ունեցողներն են մէկ կողմանէ Ֆրանսիա եւ Աւստրիա, եւ միւս կողմանէ՝ Անգլիա:

Ֆրանսիա եւ Աւստրիա, երկու դքսութիւնները գրաւեցին, եւ իրենց մեծ զօրութեամբ փոքրիկ տէրութեան մը վրայ յարձակելով, աշխարհի առջեւ ցաւալի օրինակ մը ցոյց տուին: Այլ ինչ նպատակի համար, չ'զիտցուիր: քանզի՝ եթէ 1852 գաղնադրութիւնը գործադրեն, պիտի ստիպուին գերմանական ժողովոյն հետ դժուար, որ այն գաղնադրութիւնը կը մերժէ, եւ եթէ դքսութիւնները Տանիմարքայէն բաժնեն, պիտի ստիպուին բոլոր Եւրոպայի հետ պատերազմելու, որ իր հաւատարմաւորութիւնը կը կորուստեն:

Անգլիա նմանապէս կեղծ դրութեան մը մէջ է, վասն զի 1852ի գաղնադրութիւնը ճշդաւ պիտի գործադրել տամ կ'ըսէ, բայց ասոր միջոցները չ'տեսներ: Տանիմարքան պիտի պաշտպանուի կ'ըսէ: Բայց իրեն տեղէն չ'չարժիր: Աւստրո-Ֆրանսական զօրաց բռնիկ Տանիմարքայի ձիւթընա նահանգին վրայ յարձակելը բոլոր իրաւանց դէմ է՝ կ'ըսէ, այլ անիրաւութիւնն արգելելու համար ամենեւին լսան մը չ'ընենք: Ահա այսպէս խնդիրը քանի կ'երթայ կ'ընալից, եւ անշուժանելի կեղտոյնք մը կ'ստանայ, որուն վախճանը անկաւին չ'զիտցուիր:

Իսկ պատերազմական գործողութեանց դադար Աւստրո-Ֆրանսիա կան զօրքերը Տիւրքիի ամրութեանց պաշարմանը դրաղած են, եւ մանր մանր կ'ուրեւնեն ալ երկու կողմանէ պակաս չ'են: Փետր 22ին (ըստ նոր տուածի) բաւական ծանր պատերազմ մ'եղած է Տիւրքիի առջեւ որուն մէջ Տանիմարքայի 110 հազի կորուստեր են, եւ Ֆրանսիացոց կորուստնաւի շատ է եղեր: Թովին վրայ Տանիմարքայի Գերմանական նաւահանգիստներուն պաշարումն (անպարկո) հրատարակելով, Գերմանացոց վաճառականութեանը բաւական վնաս ապրու կ'սպառնայ: Աւստրիա այս վտանգին առջեւ առնելու համար նախ ուղեց իր Ազգիական ծովու նաւատորմից, Գերմանացի նաւերուն պաշտպանութիւն տալու համար, Հիւսիսային ջուրերը ուղարկելու, այլ ինչպէս որ վարը պիտի զրննք, Իտալիոյ պատրաստութիւններէն եւ Կալիֆոռնիոյ մէջ ելած խռովութենէն ըստիպեալ, աս ալ մ'եւ թողուցեր է, եւ գերմանական նաւերն ալ վտանգէ ազատելու համար ուրիշ տէրութեանց դրօշակաւ նաւարկելու: պարտաւորուած են Քալիֆի եւ Հիւսիսային ծովերուն մէջ:

Գերմանիոյ ցամաք երկիր մ'ըլլալով ծովին հետ քիչ հազար զանցութիւն չ'են, այս պատճառաւ շատերը Ֆրանսիոյ եւ Աւստրիոյ համաձայն միութեամբ Շէյքուլին ու Հոլլանդիոյ դրաւելը Պ. տը Պիմարքի, վարդիւտ եւ փոռաւէր քաղաքականութեանը կ'ըստան, որ է գերմանական ժողովոյն գանդատներէն օգուտ քաղելով, այս երկու ծովերէնց դքսութեանց մէջ Ֆրանսիոյ զօրքերը լեցուց: Պիմէն ֆարիլ գալած հեռագրաւոր մը կը ծանուցանէր, թէ Ֆրանսիա գաղնադրութիւն մը կնքած է նաեւ Սլոնիպուրիի մեծ դքսին հետ, որն որ Տանիմարքայի տէրութեան վտանակար փոխարինութիւնն մ'առնելով, արտօնութիւն կուտայ եղեր առաջնոյն ժաշակի ծովերէնց վրայ գինաւորական եւ առեւտրական հաստատութիւններ կանգնելու, զոր մինչեւ ցարդ չ'էր երցեր ստանալ: Ֆրանսիոյ փոռաւորութիւնը անկէց եւս յայտնի կ'ըլլայ որ Շէյքուլի-Հոլլանդի մէջ միայն ինքը հրամայել կուզէ, եւ Ազգաստնաւորիկի դաւաճին պատուոյ պահպաններն, ինչպէս նաեւ իր կամաւոր զօրաց համար սահմանած միազգեստներուն բոլորն ալ արգիլուր են Ֆրանսիացոց հրամանատարներուն կողմանէ:

Աւստրիոյ եւ Ֆրանսիոյ ինչ նպատակի համար այս արշաւանքին միանալը ծանր խորհրդածութեան տեղիք տուած էր արդէն եւ հետզհետէ եկած դէպքերը թէպէտ եւ բոլորովին միութիւնը չ'ըստաւորեցին այլ չ'ենք սխալիր եթէ մեծագոյն պարգեցին ըսենք: Աւստրիա իր նախնի հաւատարմութիւնը Ֆրանսիոյ փոռաւորութիւնը

գագուելով, իր հայտնակ ազդերուն շարժումները զսպելու համար ապագայ գաղտնակից մը ճարել կուզէ։ Յայտնի է Բրուսիոյ Ռուսաց կողմն եղնելը Լեհաստանի աստտամբութեան առթիւ, յայտնի է նաեւ Աւստրիոյ երկու երեսէն քաղաքականութիւնը, որ մինչդեռ մէկ կողմանէ միւս տէրութեանց հետ կորչաքօֆ իշխանին ծառայողները (նոթ) կ'ուզարկէր, միւս կողմէն ամէն հնարքներն 'ի գործ կը դնէր որ Լեհացուց օգնութիւն չ'հասնի, եւ իր երկիրն անցնող Լեհացիները կը բանտարկէր։ Այս անգամ եւս Աւստրիոյ կայսրը կալիցիոյ եւ Քրաքովոյ մէջ յեղափոխութիւն հանդիմանքուն մօտալուտ աստտամբութեան առջեւ առնելու պատճառանքը յայտարարութիւն մը հրատարակած է, որով կալիցիոյ նահանգը պաշարման վիճակի մէջ դնելու հրաման կուտայ։ Հետեւաբար քաղաքական իշխանութիւնը հրամանատար զօրավետին ստորանկեալ պիտի ըլլայ եւ ամեն գործեր զինուորական ատեաններու ձեռամբ պիտի տեսնուին։ Կալիցիոյ կառավարիչ Մէնստորֆ կոմսը երկու յայտարարութիւն հրատարակած է նմանապէս, որոց առաջինոյն մէջ քաղաքացիաց զէնք ունենալը կ'արգիլէ եւ երկրորդին մէջ կը հրամայէ որ օտարականները 48 ժամի մէջ ոստիկանութեան ներկայանալով, արտօնագիր ոտանան ապա թէ ոչ անմիջապէս երկրէն դուրս պիտի վաճառուին։

Ինչո՞ւ համար Աւստրիոյ պաշարման վիճակի մէջ կը դնէ այս նահանգը, եւ ի՞նչ է այն քաղաքական փոփոխութիւնը, որուն վրայ կը խօսի Ֆրանսուս Ժօզէֆ կայսեր յայտարարութիւնը։ Վիեննայի լրագիրները Լեհացուց հանած դժուարութիւնները պատճառ կը բռնեն, եւ վերջէն լրագիրը բացայայտ կ'ըսէ թէ պատրաստուելու վրայ եղած զէպքերէ ստիպեալ Աւստրիոյ այս ընթացիկ հետեւեր է։ Ի՞նչ են ուրեմն այն զէպքերը։ Անշուշտ իտալիոյ տէրութեան զինուորական պատրաստութիւններն ու սպառնալից շարժումները, որ Աւստրիոյ Տանիմարքայի հետ պատերազմի բռնուած ատենը, կուզէ վէճեցնելի վրայ յարձակելով անոր ձեռքէն ազատել։

Իրաց այս խառնիխուռն վիճակին նայելով անգղիական Մօնթիւ Բօն լրագրին մէկ ազդոյ յօդուածն ալ հասարակաց կարծիքը տաւ տամբութեան մէջ կը ձգէ։ Այս լրագիրը կ'ըսէ թէ Աւստրիա, Ռուսիա եւ Բրուսիա նոր Սէն-Սթեֆան մը կը կազմեն, ոչ եթէ Տանիմարքայէն երկու դժուարութիւնները զատելու, այլ Եւրոպայի մէջ հինաւորաց բռնաւորութիւնը կանգուն պահելու համար։ Այս տէրութիւնները կը կարծեն թէ Անգլիա եւ Վալիա չ'պիտի միանան, այլ մեծապէս կը սխալին։ Լեհաստան, Մաճարստան եւ իտալիա պիտի ոտք եկնեն, կը յաւելցունէ Մօնթիւ-Բօն, եւ Անգլիա ու Վալիա պիտի միացունեն իրենց զէնքերը, եւրոպայի յառաջադիմութիւնը պաշտպանելու համար։

Բայց անգղիական լրագրին կտրուկ խօսքերուն հակառակ, տակաւին հաստատուն փորձ մը չ'կայ ձեռուընէս թէ արդեօք Աւստրիա, Բրուսիա եւ Ռուսիա ստուգիւ գաղտնաբերութիւն մ'ըրած են կամ ի՞նչ հիմանց վրայ։ Այլ այսպիսի գաղտնաբերութիւն մը, թէ եւ հաւանական կ'ընայ ըլլալ, բայց յայտնի գործադրութեան մը դարձ համար տակաւին շատ ժամանակ կ'ուզէ, ուստի աղէկ է որ առանց անօգուտ գուշակութիւններ ընելու, իրաց եւքը դէպքերէն սպասենք։

Գաղղիոյ կայսեր կեանքին դէմ դաւադրութիւն ընող հինգ իտալացիներէն կրէքօ եւ թրապուքօ աքսորի, եւ իմբերաթոյնն ու Սքալիօնի քսան տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան, իսկ հռչակաւորն Մաժինի բացակայ ըլլալուն համար իրրեւ դատաւանդէ փոխած (քօնթիւմաքս) համարուելով առանձին պիտի դատուի։

Անգլիոյ վ. թագուհւոյն արժուէն հրաժարուելու եւ կալէսի իշխանին իրրեւ թէ խնամակալութեամբ (ոչ ժանս) անոր պաշտօնը շարունակելու նկատմամբ այլ եւ այլ տարաձայնութիւններ կը պատին թէ 'ի լոնտրա եւ թէ 'ի փարիզ, այլ ասոր վրայ ստոյգ լուր մը չ'կայ սրպէս զի մեր ընթերցողաց հաղորդենք։

Վերաբրուզէն առնուած լուրերը. Գաղղիացուց նորանոր յաղթութիւնները կը ծանուցանեն, Ժուարէզի եւ իր փախտաւորական խումբին վրայ, որոնք իրենց թափած յետին ճիգերուն 'ի զուր երթալը տեսնելով, յաղթութեան ասպարէզը բոլորովին Գաղղիացուց կը թողնեն։ Մաքսիմիլիանոս արշիւղաքը Պրուքսէլ էր ետքի օրերս, ուրկէց փարիզ պիտի դար, փետր. 6ին (ըստ նոր տուեալի)։

Ամերիկայի հարաւային նահանգաց նախագահ Պ. Ճէֆերսըն Տալիս յայտարարութիւն մը հրատարակած է իր բանակին, որով յայտնի կը տեսնուի թէ տակաւին պատերազմը վերջանալու համար շատ ժամանակ կ'այ, վասն զի երկու կողմերն ալ սաստկութեամբ իրենց հակառակութիւնը կը շարունակեն։ Պ. Ճէֆերսըն Տալիս, փոխանակ իր դատն իրրեւ կորսուած նշմարելու, պարծանօք կը յիշէ Հարաւայնոց տարած յաղթութիւնները, ինչպէս նաեւ նոր զօրք ժողովուրդ համար Հիւսիսականաց կրած դժուարութիւնները։ Ասկէ կը տեսնուի, որ հակառակ քանի մը լրագիրներու ըսածին,

Հարաւը տակաւին բաւական զօրաւոր է եւ գարունը բացուելուն դարձեալ արիւնահեղ պատերազմներ պիտի ըլլան, որոնց վերջն ուր երթալը գիտնալու համար մարդկային միտքն 'ի զուր պիտի հոգնի։

ՊՍՏՄԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՍԻՈՅ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐՐՈՊԻՈՅ ՄԷՋ

ՌՈՒՍԻՈՅ ԸՐԱԾ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Տէս, թիւ 2.

Գ.

Պետրոս առաջինին ձեռնարկութեամբ Պարսկաստանի եւ Տաճկաստանի դէմ եղած արշաւանքն ապագային ձեռք բերուած յաջողութիւնները գուշակելու չափ յաջող հետեւանքներ չունեցաւ. բոլոր բանակը տակն ու վրայ եղաւ թշնամիէն, եւ իր հրամանատարը, Պիքովիչ, խիվաններէն բռնուելով կենդանւոյն մորթեցերձ եղաւ։ Սակայն Ռուսներն այս խոչընդոտէն չվհատելով, մանաւանդ թէ առաւել եւս կատաղելով իրենց ձախորդութեանը վրայ, անմիջապէս վրկա գետին արեւելեան կողմը եղած բոլոր դաւառները իրենց տակը նուաճեցին, եւ միայն այս յաղթութեամբ չբաւականանալով այնուհետեւ սկսեցին Ասիոյ ընդարձակ դաշտաց երեսը սփռեալ անկիրթ ցեղերուն վրայ իրենց ունեցած իշխանութիւնը հաստատուն հիման վրայ հաստատել։ Ռուսի իրենց այս նպատակին հասնելու համար 1734 եւ 1744ին մէջերը, «Գիծ Օրէնպուրկի» անուամբ զօրաց խումբեր կազմեցին, որոց մեծ մասը Քօզաքներ էին, եւ 'ի նպատակ այս զօրաց Ուրալ գետին բոլոր եղերքները մարտկոցներու շղթայով մը պատեցին։ Յիշեալ զօրաց խումբերը մեկնելով Օրէնպուրկի բերդէն, որ այս շղթային կեդրոնատեղին եղաւ, կանյիւնին անապատներուն մէջ թափառական ցեղերը իրարմէ հեռացունելու համար, որոնք այս կերպով հետզհետէ բաժնուեցան եւ տկարացան։ Օտարին լուծին տակն ընկողներէն առաջինը Քալմուքները եղան, որոնք այս զօրաց շրջանին հարաւային կողմը կը բնակէին։ Բայց մէկ կողմանէ չուզելով հնազանդիլ, եւ միւս կողմանէ չիւրենալով ահագին զօրութեան մը դիմադրել, որոշեցին դէպ 'ի Հնդկային Թաթարաստան դաղթելու, ուր կը յուսային հանգչիլ իրենց կրօնին միջոցաւ, որ թաթար կրօնից մէկ ճիւղն է։ Ռուսները ժամանակ ժամանակ Քալմուքներուն այս շարժմանը լուրը կ'առնէին։ Բայց եւ այնպէս ասոր դիմադրելու հարկաւոր եղած միջոցներէն ալ զուրկ էին, ուստի Քիւրկիզ ըսուածները, որոնց երկրէն Քալմուքները անցնելու էին, անոնց դէմ զրգուեցին՝ անոնց բոլոր ինչքը եւ կենդանիները Քիւրկիզներուն յաւար մատնելով։ Քիւրկիզները յանկարծ յարձակեցան Քալմուքներուն վրայ, մինչդեռ ասոնք, Մովսէսի ժամանակին Խորայէլացուց պէս յուզի անկեալ կերթային դէպ 'ի իրենց խոստացուած երկիրը։ Անագորոյն պատերազմ'էր սկսեց։ Սովին ու կոտորածը Քալմուքներուն զօրութիւնը արդէն սպառած էին, երբ Ռուսներէն զրկուած Ռալի Քօզաքները ետեւէն հասնելով զինու զօրութեամբ զխաւոր խումբէն մաս մը բաժնելով ստիպեցին յետ դառնալու։ Իսկ մնացեալները զիրենք շրջապատող թշնամիները ճեղքելով անցան գնացին։ Բայց 'ի վերջոյ 800,000 դաղթականաց մէկ քառորդը միայն կարաց ժամանել Հնդկաստան, ուր պաշտպանութիւն եւ բնակարան գտաւ։ Իսկ բանաբարեալ Քալմուքները այժմ 'ի իրենց բռնաւորաց հաւատարիմ զօրականներ եղած են. եւ առակը կ'ըսէ. «Կնաս վստահիլ նորա ինչպէս Քալմուքի մը»։

Ռուսները բոլոր Ասիական ազգաց նկատմամբ 'ի գործ զրուած զրութեանը հետեւելով Քալմուքները Քօզաք զօրականաց մէջ խառնեցին։ Այժմ «Գիծ Օրէնպուրկի» ըսուած զինուորական շրջանը նոքա կը կազմեն, եւ իրենց բոլոր զօրութեամբ զօրաշիջն են այն իշխանութեանը, զոր

երկար ժամանակ չընդունելով իսպառ մերժելու փորձը փորձեցին :

Հիւսիսակողման շրջանին մէջ կը պարունակէին Պաշքիւր ըստաւները , որոնք Մաճար ըստաւներուն հետ սերնդակից են : Պաշքիւրները հին ժամանակները Ուրալ լեռանց մէջ կը բնակէին , և երևելի էին իրենց արիասիրտ քաջագործութիւններովը : Ուսանելին այս ցեղերը բնաջնջ ընելու ժամանակն հասած դատեցին , բայց փոխանակ պարզապէս պատերազմ հրատարակելու դաւադրութիւնը ձեռք առին :

Նախ Մեծն կատարինէ այս ապիրատ խորհուրդը յղացաւ , և անոր գործադրութիւնը իւֆայի կառավարչին յանձնեց : Զմեռը բաւական յառաջացեր էր , և Պիէլաեա գետին վըրայ , որ ցուրտէն սաստիկ սառած էր , սառնային պալատ մը շինուեցաւ ժամանակով Բեգրպուրկի մէջ շինուածին նման : Այս սառնային պալատին ընդարձակ սրահներուն մէջ ծածուկ գահավէժներ շինուեցան , որոնց տակ գետին ջուրը լսիկ կը հոսէր : Պաշքիւրները այս տեսարանը տեսնելու հըրաւիրուած ըլլալով մեծաւ բազմութեամբ հոն եկած էին . արդէն հանգէսը սկսած էր , և Պաշքիւրները իրենց մատուցուած մահահրաւեր բաժակները անկասկած ըմպելով բաւական արբած էին , երբ յանկարծ խումբ մը զօրական սուխներով դուրս յարձակեցան , եւ զանոնք սրահէ սրահ մը ղեկով գահավէժներէն վար գետը թափեցին : Այս կերպով մէկ աւուր մէջ Պաշքիւրներուն գլխաւորները ու ազնուականները ջնջուեցան : Իւֆայի կառավարիչը այս աղետալին անցքին լուրը կայսրուհւոյն հաղորդեց , և նա պատասխանեց . « Եթէ այսինքն է » շնորհակալ է՛ չեղ : « Այս սարսափելի թատերախաղը , որ առասպելի մը քան թէ ստոյգ պատմութեան երևոյթն ունի , ամէն կերպով վաւերական է , և կատարուած է 'ի տես և 'ի գիտութիւն ամենեցուն հազիւ ի՞նչ 80 տարի յառաջ , և որոյ դառն յիշատակը տակաւին կենդանի է այն կողմի բոլոր ազգաց սրտին մէջ : Պաշքիւրները այս եղեւնագործութեան վրէժը առնելու համար շատ փորձեր փորձեցին , շատ անգամ ապստամբեցան իրենց վրայ ծանրացած երկաթի լուծը մէկդի ցնցելու , և այս նպատակաւ վերջին և զօրաւոր ճիգ մ'ալ ըրին Նիբելունգին Օրէնպուրկի հրամանատարութեան ժամանակ : Այս վերջին ասլըստամբութիւնը լեռնականաց ազատութիւն կրնար հայթայթել , թէ որ Ուսաները Քիրկիզները օգնութեան չկոչէին , որոնք իրենց ձեռնտու եղած էին Քալմուքներուն դէմ : Այս երկու ցեղերը իրարու դրացի ըլլալով բնականապէս գոտութիւններ ալ ունէին իրենց մէջ : Նիբելունգ ասկէ յառաջ գալիք օգուտները ձեռքէ չթողլով յայտարարութիւն մը ըրաւ , որուն մէջ իւրաքանչիւր Քիրկիզին բռնած Պաշքիւրներուն տեղ անոր կինը ու որդիքը իրեն տալ կը խոստանար : Այսպէս Քիրկիզներուն վատթար կրից միջոցաւ հասաւ իր նպատակին : Երկու ցեղերը մէկ զմէկ բնաջնջ ըրին , և անոնց ատելութիւնն յաղթականին ծառայեց , իրենց թշուառութեամբը նորա ոյժը կազդուրելով : Նիբելունգ հարկաւոր եղածին չափ զօրք ունենալուն պէս , կողովտեղով , տանջելով , մտաւ անոնց մէջ և իսաղաղութիւնը նորոգեց : Ապստամբութիւնը բարբարոսաբար պատժուեցաւ . 500 Պաշքիւր կախուեցան , 500 հոգի չարչարուեցան , և 5 կամ 6 հազարի չափ ալ բիթերնին և ականջներնին կորսնցունելով այլ ևս չապստամբեցան :

ԱՌԵԻՏՐԱԿԱՆ

ԲԱՄԴԱԿԻ ԱՌԵԻՏՐԻՆ ՎՐԱՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Խրականութեան լեզուովը խօսելով , մարդոյս առաջին պէտք եղած բանը նիւթական շահն է , և ասիկա ալ զանազան միջոցներով ձեռք կրնայ գալ , որոնց վրայ առ այժմ 'ի մասնաւորի խօսիլ չ'ենք ուղեր , այլ պարագաները բերած ատեն մեր ընթերցողաց այն շահերուն վրայ զբաղող դիտութեանց որոնք են քաղաքական անպատեհներ և վիճակագրութիւնը (սթատիսթիկ) , կարեւոր տեղեկութիւններ տալու չ'ենք զմանար : Այս ջանքը , թէ և տաժանաւոր , բայց սի-

րով յանձն կ'առնենք , ըստ որում Հայ օրագիրներուն մէջ քիչ անգամ ասանկ բաներու վրայ յօդուածներ կը տեսնենք , որոնք ազգին մէկ պատուաւոր մասը կազմող վաճառականաց անշուշտ հարկաւոր են : Անգղիա , որ աշխարհիս էն վաճառաւոր երկիրն է , իր ճոխութեան մեծ մասը բամպակի առեւտուրէն կը հանէր և իր կտաւեղէն ապրանքներն ամեն կողմ երթալով , դիւրապէս կերպով ժողովրդոց պիտոյքը կը հոգային , ուստիաւելորդ չ'ենք համարիր այս անգամ սակաւին բամպակին վրայ խօսելու : Անգղիոյ պէտք եղած բամպակը Ամերիկա կը մատակարարէր , այլ պատերազմը վրայ եկաւ և Հարաւայնոց նաւահանգիստները գոցուելով , բամպակ գալն ալ դադրեցաւ , հետեւեալ գործարաններուն շատը իրենց անգործ նիւթը չ'կրցան գտնել եւ զինները բարձրացան : Ասոնք ամեն մարդ գիտէ , այլ նայինք թէ պատերազմէն առաջ տարին ինչքան բամպակ կ'ուզար Անգղիա , և անկից յետոյ դալածն ինչ է : Հետեւեալ ցույց սկը , որն որ արժանահաւատ աղբիւրներէ կը քաղենք , ընթերցողին փափքը կրնայ լրացունել :

Եթեւ տարուան մէջ Անգղիա մտած բամպակը

Տարի	Ամերիկայէն	Պարագուէն	Եգիպտոս եւ Իզմիր	Արեւել. Հնդկաս.	Արեւմտ. Հնդկ. Զին.	Համագում. պալեա
1863	131900	137900	248700	23000	1390700	1932200
1862	71750	133810	146550	20470	1072420	1445000
1861	1841600	100000	97800	9700	986600	3035700
1860	2580700	103300	109500	9800	563200	3366500
1859	2086300	124900	101400	6800	510700	2830100
1858	1863300	106200	105600	6500	361000	2442600
1857	1482000	168900	75900	11300	115000	2418600

Արդ վերոգրեալ հաշիւն աչքէ անցունողը կը տեսնէ որ անցեալ տարի Անգղիա մտած բոլոր բամպակը , 1862 տարին 487200 պալեա աւելի է , որ հարիւրին 30 ըսել է : Այլմիւս տարիներն ալ իրարու հետ բաղդատելով կը տեսնենք , որ 1857էն մինչև 1861ը ամենէն շատ բամպակ բերող երկիրն Ամերիկա է , իսկ յետին երկու տարիները գըրեթէ Ամերիկայէն դալած բամպակը բոլորովին անշան է , մինչդեռ միւս երկիրներն իրենց բերքերը կրկնապատկեր կամ եռապատկեր են , բայց և այնպէս 1862 եւ 63 տարիներն ամենէն քիչ բամպակ ելած տարիներն են : Իսկ զինեւրոն գալով 1862ին Լիվըքուլի հրապարակին վրայ Օրէնտի և Եգիպտոսի բամպակին միջին գինն էր անգղիական չափով և ստակով , 1 լիպրան 17—18 բէնս , և 1863ին 23—24 բէնս : Ըսել է որ երկրորդ տարին աւելի սուղեցր է և ասոր ալ զանազան պատճառներ կան , որոց ամենէն զվաւորն Ամերիկայի պատերազմին սաստկանալն էր , և հաշտութեան յոյսերուն 'ի դերն ելնելը :

Գանք հիմա Անգղիայէն դուրս ելած ապրանքաց , մանաձներուն և կտաւներուն վրայ , և յետին երեք տարուան մէջ դուրս գացած ապրանքաց քանակութիւնն ու գիներն իրարու բաղդատելով կը տեսնենք թէ ինչ տարբերութիւն կայ : 1861ին 168 միլիոն 600 հազար լիպրայի ծանրութեամբ մանած դուրս գացած է և 8 միլիոն 730 հազար լիպր սթէրլիններս մտած է : 1862ին 89 միլիոն 100 հազար լիպր մանած ելած է և 5 միլիոն 685 հազար լիպր սթէրլիններս մտած է : 1863ին 67 միլիոն 610 լիպր մանած ելած է և 7 միլիոն 114 հազար լիպր սթէրլին բռնած է : Այս գումարները ձեռք առնելով կը տեսնենք որ թէպէտ 1863ին ելած մանածը 1861ի ելածին կիսուն չափ չ'կայ , բայց և այնպէս արժէքը միւսէն 1 միլիոն 616 հազար լիպր տարբերութիւն հազիւ ունի , որ հարիւրին 18 ու կէս ըսել է , մինչդեռ ապրանքին քանակութիւնը հարիւրին 60 պակաս է :

Իսկ կտաւեղէն ապրանքներէն 1861ին 2 երկիրին 378 միլիոն եարտայ դուրս ելած է և 33 միլիոն 416 հազար լիպր սթէրլին բռնած է : 1862ին 1 երկիրէն 587 միլիոն եարտա ելած է և 26 միլիոն 635 հազար լիպր սթէրլին բռնած է և 1863ին 1 երկիրին 537 միլիոն 700 հազար եարտա ելած

և 33 միլիոն 428 հազար լիրա թվերը բռնած է՝ Ահա այս տեղ ալ յայտնի կ'երևայ որ թէ և 1863ին երաժ կտաւ 1861 երաժին քանակութենէն հարիւրին 36 պակաս է, բայց զինը անոր հաւասար եկեր է, կամ աւելի պարզ խօսելով 1863ին ապրանքին գինը 100ին 36—40 վրայ դրեր է :

Այդ անցեալ տարիներուն վրայ այս համառօտ տեսութիւնն ընելէն յետոյ դառնանք նայինք թէ այս տարի ինչ քան բամբակ պիտի գայ Անգղիա, ըստ հաւանական հաշուի :

1864ին Անգղիա մտնելիք բամբակը .

	Պաշտ
Միացեալ—Նահանգներէն	130000
Արեւելեան Հնդկաստանէն	1750000
Չինաստանէն	250000
Եգիպտոսէն	280000
Տաճկաստանէն և Յունաստանէն	140000
Իտալիայէն և Մալձայէն	25000
Պրազիլիայէն	155000
Զանազան տեղերէ	50000
	2780000

Գումար 2 միլիոն 780 հազար պակա, կամ միջին հաշուով 976 միլիոն անգղիական լիրա, որ Տաճկաստանի կշիռը 341 միլիոն 600 հազար օքրա ըսելէ: Այս բամբակը հետեւեալ կերպիւ Անգղիա պիտի մտնէ :

1864ին եռամեայ հաշուով Անգղիա մտնելիք բամբակը .

	Պաշտ
Առաջին եռամեայ	550,000
Երկրորդ "	702,000
Երրորդ "	678,000
Չորրորդ "	850,000
	2,780,000

Ասկէ կը հետեւանք որ այս տարուան գաղիք բամբակին քանակութիւնը անցեալ տարուանը հարիւրին 41 պիտի աւելայ և 1872ին վրայ 100ին 83 . ուստի այս հաշիւներուն նայելով կրնայ ըլլալ որ բանի մը ամիսէն բամբակին բիշ մը կտորի, իսկ եթէ Ամերիկա հաշուութիւն ըլլայ հաւանական է որ բոլորովին մինչև առաջուան գինն իջնայ . վասն զի այն առին մէկ միլիոն ու կէսի մօտ պակաս բամբակ աւելի պիտի գայ : Այլ միւս կողմանէ եթէ ընդհանուր պատերազմի մը վտանգն ստուգուին, կամ Տանիմարքայի և Քերմանիոյ մէջ եղած վէճը մեծնայ, զործերը մնաս պիտի կրեն և բամբակեղէնն ալ հաւանական է որ չ'աժընայ, վասնզի ինչպէս որ Արեւելեան պատերազմին ժամանակ, Վրէմ եւ Ռուսիայ, եւ Իտալիան պատերազմին առեւն ալ, Աւստրիա, շատ ապրանք դնաց հիմա ալ Տանիմարքայի կողմն պատճառաւ տւիտրականէն աւելի անպրանք երթալով զինքը բարձր կը մընան : Սակայն եթէ խաղաղութիւնը տեւէ և գոյութեամբ գործարանները բացուին, յոյս կայ որ ապրանքները ոչ ևս սուղ պիտի մնան :

ԶՈՒՍԱՐՃԱՆԻՐ

ՀԱՐՏԱՐ ԳՈՂԻ ՄԸ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

Շատ անգամով ճարտիկ և լեզուաբան անգղիացի մը, ասկէ մէկ տարիի չափ յառաջ փարիզ դալով Պրանսիոյ գլուխին ըով կը մտնէ, և անցեալ դեկտեմբեր 9ին զիշերը իր տիրոջը անդամանդներէն 2 միլիոն 900,000 ֆրանքի արժէքով ծանրաղին գոհարներ գոյնալով կը փախի : Այլ զարմանալին այն է որ բռնուելէն ետք ոչ վերջին ատիճանի հանդարտութեամբ դատաւորաց առջին երկուսն ու իր տըռած պատասխանները բոլոր փարիզ ծածաղեցոյց, զոր օրինակ դատաստանին նախագահը կ'ըսէ թէ — բացադրութիւն տուր, Շառլ, որպէս զի հոս ինչո՞հ համար զսպած ըլլալդ հասկցուի :

Շառլ . թէ որ չ'էք հասկցեր տակաւին, թո՛ղ տուէք հապա որ երթամ :

Նախագահը . դու լիբը դողին մէկն ես, զգուշացիր որ յանցանքդ աւելի չ'ծանրանայ :

Շառլ . մեծ հանդարտութեամբ մը . — Եթէ արդէն դատաւարտուած եմ, ուրեմն ալ հոս բան չ'ունիմ :

Նախագահը . գողցած անդամանդներէդ հարիւր հազար ֆրանքի մօտ բան պակաս է, ի՞նչ ըրիր տակաւին :

Շառլ . կարելի է թէ աղջկան մը քով գոյցի հոս կորուսած եմ :

Նախագահը . այն աղջկանը 1,400 ֆրանք տուի կ'ըսես . հարկաւ այս անտառներուն թեան վրայ անդամանդներ ալ նախընտրած կ'ըլլաս :

Շառլ . խնդալով, ի՞նչ ընեմ, ամեն օր 2 միլիոն ֆրանք չ'վաստուիր :

Նախագահը . բռնուելէդ վերջն ըսած ես թէ, զիս չ'ի պիտի կտան և թէպէս 2 միլիոն չ'վաստեցայ, բայց պատիժն անցնելէն յետոյ հարիւր հազար ֆրանքն ինձի կը մընայ :

Շառլ . Այդ բոլոր հարցմանց պատասխան չ'ունիմ, այն աղջկանը տունը քանի մը հատ անդամանդ ինկան, բայց չը վերցուցի :

Նախագահը . ինչո՞հ համար :

Շառլ . վասն զի արդէն բաւական ունեի :

Նախագահը . ուրեմն իշխանի պէս, ծուրով դեանէն բան մը վերցունելու նեղութիւն չ'էիր բաշեր :

Շառլ . Թէ որ պահել ուզէի նէ, ամենէն խոշորները կը պահէի :

Նախագահը . Ո՛ր կը կենայ այն աղջիկը :

Շառլ . Հարկ չ'կայ ըսելու, բայց եթէ անոր բան չ'էք ըներ անունը կ'ըսեմ միտն :

Նախագահը . Արի՛կա խօսք չ'եմ տար :

Շառլ . Ուրեմն ես ալ չ'եմ ըսեր :

Այլ հակառակ այս յանդուգն պատասխաններուն գողութիւնը հաստատուելով, Շառլ բան տարի չ'ըլլալիս աշխատութեան դատաւարտուեցաւ :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՅՕՐԻՆԵԱՅ

ԱՄՊՊԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

Չեք վարանիր ըսելու որ եթէ երբեք առանց մեծաքանակութեան իր միակ նպատակին, այն է հայկազն մանկանց յառաջադիմութեան շաւիղը հորդելու գիտող ընկերութիւն մը կայ, անտարակոյս Պէշիքթաշի Հայկական Ընկերութիւնն է, որոյ տպագրել տուած զիւրերը մեր գաղտնաց առաջին կարգի հարկաւոր եղած տեսակներէն են :

Նոյն ընկերութեան արդեամբ այս անգամ ի լոյս ընծալեալ հայերէն բերանալուծեան կրթութեան, որն որ Ա. Մ. Վ. Գարագաշեանի երկասիրութեան արդարօրէն է, իր հայկաբանական ընտիր օրինակներովը, եւ ուսանողաց մատուցած հրահանգներուն օգտակարութեամբն ու գիւրծութեամբը, ամէն բերանալուծեանը պիտի գրաւէ :

Կը ծախուի Կ. Պոլս, Մէրճանը Գրաշխառ Գ. Յ. Մարգարեանին խանութը : Գին 6 զուրուշ :

Ա. Զ. Դ.

Ռոյստատիւս Սուլթան Ապարիւ—Աջիկ խան Ապարիւ կենդանագիրը վիճադրեալ Պ. Վիշէն Գապարաճիտնէ կը ծախուի Վարաճիս, Զինճիլի խանը, թիւ 7 :

ԴԱՇՏՈՒԱԿԱՆ ԴԱՏԱՍՏԱՆԱՏՈՒ

Ա. ՃԷՎԱԶԻԲՃԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ, Ա. ՀԱՐՏԱԳՂԱՅԻՆ ՏՊԱՐԱՆ